

professoris, editor *Dissertationum de studiis instituendis*, Amstelodami apud Ludovicum Elzevirium anno 1645. impressarum, pag. 609. seqq. publicavit. Nam in partiendis temporibus quavisque discendis, tanquam in membra & frustra quædam, autoribus Romanis, ad superstitionem usque diligens & accuratus fuit.

CAP. VIII.

De Usu Historiæ.

§. I.

ET hæc de *Ordine*. jam de *Vsu Historiæ* pauca annotabimus. *Primum* Ecclesiasticæ historiæ bonum est, quod speculum sit divinæ providentiæ, qua Ecclesiam non tantum plantavit, sed & propagavit & adversus tyrannorum ac hæreticorum molitiones conservavit. Id quod Christianum in Evangelii veritate mire confirmat. Hic *Augustinus* in *libr. de Civit. DEI, & P. Orosius*, in *hist. evolvi merentur. Deinde*

de Evangelicæ doctrinæ propagatio, defensio, impugnatio per hæreticos, origo hæresium & rituum variorum, eorumque causæ, conciliorum canones & decreta cognoscuntur: Item Ecclesiæ antiqvæ gubernatio, disciplina, ejus mutatio, Papatus Romani origo, ut adoleverit, ut incrementa sumens ad fastigium pervenerit, tandemque decreverit. In hac parte *Centuriatores Mägdeburgici* operam utilem insumserunt. *Qvos Baronius* in *Annalibus* suis, magno, sed vano molimine refellere ausus est. v. *Is. Casauboni Exercit. Anti-Baronian. præfat.* Præterea ad doctrinam Evangelicam stabiliendam multa suggerit argumenta, si Patres primorum, (inprimis tertii, quarti & quinti) seculorum a Christo nato, evolvantur. Inde enim videre licet, quid in controversiis religionis doctiores & meliores senserint: Item, quid in conciliis & synodis diversis actum aut decretum fuerit.

Qvin

Quin ad vitæ sanctitatem & constantiæ laudem, veterum Christianorum mores sancti, martyrumque exempla in historia memorata pios excitare atque confirmare possunt. Hunc usum in gratiam studiosæ juventutis *D. Christianus Matthias*, in *Theatro Historico-Theoretico-Practico*, diligenter annotavit.

§. 2.

Deinde *Historia civilis* usus, cum in politica, tum Christiana vita elucet. Etenim illa dum gentium origines & regnorum conversiones & fata enarrat, simul providentiam Dei, sine qua hæc non eveniunt, pandit. Quoties enim Deo visum est, imperia de gente in gentem transferre, excitavit vel Cyprium aliquem, vel Alexandrum M. vel Cæsarem, vel Carolum M. Quoties tyrannos punire voluit, illud Claudiani confirmatum est:

- . . - Tolluntur in altum,
Ut lapsu graviore ruant.

G 3

Imo

Imo, si utcunqve diu etiam floruerunt improbi; postea tamen poenæ tarditas pensata magnitudine, liberos ac nepotes involvit. *Qvam varia & multiplex historiae utilitas sit in politica prudentia colligenda, augenda, multijam ante nos probarunt. Nam in rebus dubiis consilia, in adversis constantiam, in prosperis animi moderationem docet, vid. Is. Casauboni præfationem illustrem in Polybium. Imprimis vero historia Romana magnum in studio juris Romani usum præstat. Id, quod omnes, qui in Pandectas commentarios confecere, fatebuntur. Quibus illustrandis Antiquitates Rom. Rosini cum Demsteri Annotation. l. VII. IIX. IX. inserviunt.*

S. 3.

Notandum tamen *aliu[m] usum* ex historia quærerere *philologu[m]*; *aliu[m] politicu[m]*. *Hic*, cum prudentiam civilem sibi proponat, causas & consilia rerum gestarum attendit, & in modo etiam,

iam, quo negotia gesta sunt, omnia
 minuatim considerat, ut prudentiæ re-
 gulas inde extruat vitæ utiles; Ille ve-
 rò (Philologus) partim dictionem,
 partim mores gentium, partim even-
 tus rerum annotat, quod ipsi satis est.
 Heic laudati *Wheari* libelli citati *pars*
tertia, de usu historicae lectionis, consu-
 li potest; vel qui illo in historia Roma-
 na versatior est, *J. Lipsius*, in Episto-
 la ad *Nicolaum Hacqvevillum*, de *rati-*
one legendi historiam, quam hic infere-
 re non abs re fuerit. Ita vero ha-
 bet:

(*v. Lips. Epistol. select. cent. tert. misc.*
epist. 61. Antwerp. edit. p. 62. seqq.)

Ad Historiam cum dare te cœpisti,
 fateris hære in prima via & confusio-
 ne Rerum aut Temporum, ignorantia
 eorum, quæ & quando legenda, aut eli-
 genda sint, pedem figere; Imo tædio,
 aut desperatione pæne referre. Non
 fiat, mi Hacqvevilli; opem imploras,
 pro copia mea dabo: & si non plene

ductor (Occupatio & valetudo nunc abnuunt;) tamen director ero, & digitum intendam, quo, & qua contendas.

Historia nobis proposita: quæ & cuiusmodi? nam variat: & summa ejus divisio est, *Mythistoria* & *Historia*. Illa, quæ fabulas vero mixtas; *ista* quæ purum & merum verum habet. In illa poëtæ sunt, & id genus: qui oblectamenta auribus animisque quærunt, & florida ista veste ornant & augment corpus hoc veritatis, veteres Poëtæ, & rex eorum Homerus, pulchre & sæpe utiliter fecerunt: cum arcanos sensus aut altiora dogmata, hoc quasi velo obnubunt & tegunt. Sed hanc partem mittamus, non nunc adeundam: *altera est vera Historia*: quam licet, bifariam partiare. Est *Naturalis*, est *Narrativa*: sit venia sic loquenti, plane, si non pure. *Ill*a est, quæ Naturæ faciem & facta revelat; id est rerum, stirpium, animalium ingenia, proprietates,

tates, vires tradit. Aristoteles, Theophrastus, Ælianus, Plinius fecere: & plures, quos ævum nobis subduxit.

Narrativam dico, quæ res gestas actionesque prodit, sacras sive profanas. Ideoque a duplici hac materie, iterum duplex, *Divina & Humana*. *Illæ*, quæ Religionem, aut quod adhæret, tangit: *hæc*, quæ res plurimum actionesque humanas. Iterumque ea duplex, *Privata & Publica*. Nam aut singulorum res, vitam, virtutes, vitia recenset: & *Privata* est; Aut quæ publice, plurimum usui aut noxæ, sunt gesta: & *Publicam* appello.

Omnes utiles. Proprie tamen & distincte, *Naturalis* scientiam, *Divina* religionem, *Humana* prudentiam, omnes delectationem habent. Ad quas autem Te voco? Velim ad omnes ire, sed in tempore.

Naturalem nunc seponamus: *Narrativam* ingero, quam vulgò & peculiariter

ariter Historiam etiam appellamus. Ad hanc priusquam venias, duo præmittenda sunt, *Geographia* & *Chronologia*. Illa, ut locorum, regionum, urbium notitiam aliquam concilies; hæc, ut temporum, quibus quæque res gestæ. Sed communem duntaxat, & non illam exactam notitiam exigo: satis sit, mundi partes situsque distingvere; provincias, & in iis flumina, montes, oppida clariora novisse. In temporibus etiam seriem eorum & ordinem tenere, & velut terminis quibusdam finire Imperia, bella, eventus. Velim equidem, & tacitus sæpe opto, imo ipse mediator, esse; qui breviter & compendio, & quod caput est, iudicio, ab Orbe condito velut fastos concinnet; nec aliud quam annos, & præcipua rerum, notet ac libet. Qui hæcenus fecere, aut confundunt nimis, aut diffundunt: & nec notabilia, aut laudabilia tamen maxime excerpunt. Sed hoc dum fiat, potes Eusebio uti, & novellis quibus-

busdam, qui heri & nuper prodierunt. Atque ista cum paravimus, age ad ipsam jam Historiam: & quam præmittimus? pietas velut *Divinam*. Facilis ea est, nec diu tenebit. *Judaica* vetus est, e libris Sacris, Josepho, & ejus interprete Hegesippo petenda: nostra hæc nova, id est *Christiana*, olim ex Eusebio, Sozomeno, pluribus; nunc ex uno Cæsare Baronio adfatim hauritur: & quid in diligentia viri tanta deest? Imo ut supersit, vereor: iis utique, qui ex professo Theologos non agunt, & sufficit universæ initia, progressum, dissidia, capita & antistites Religionis nostræ scire. Non abnuo: compendium bonum exactissimi illius laboris sit, non sit fortasse bono auctoris. Est & *Miscella* religionis Historia: ut Mahumetanæ, quæ magnam orbis partem, a multis jam seculis, obtinet; ut Sinensium, Indorum, & qui alii vanam & simulacris servam eam habent. Hæc quoque carptim, quis

neget viro politico & experiēti libanda esse? Sed, ut dixi, carptim. *Humana* superest; illa præcipua, quo te voco. Præter prudentiam, & rerum peritiam,

Hæc tibi virtutum stimulos, hæc semina laudum,

Hæc exempla dabit;

alibi uberius laudata, & laudanda, nunc præcunda. Duplicem eam feci, *Privatam, & Publicam*. Ab utra ordiemur? A publica ego censeo: & hæc, ordinis doctrinæque causa, quadruplex iterum esto. Valde, inqvies, dididis. Fateor; nec animi, vel argutiarum causa: sed quia usu didici, nihil ad methodum, id est viam rationemque docendi vel discendi, aptius & efficacius esse. Itaque Socratem sequor, divisioni amicum: & cum illo, divinum virum habeo, qui commode & opportune utetur. Sed ad rem; quadruplex hæc Historia: *Orientalis, Græca, Romana, Barbara*.

Prima,

Prima, quæ primi aut prisci orbis res habet: cum nostra hæc omnia inculta, aut infrequentia & certe obscura & ignota. Itaque in Judæis, Ægyptiis, Æthiopicibus, Syris, Persis, reliqua Asia, res fere & nobiliores eventus tunc sistunt: aut si quid admixtum, leve est, nec scripture aut lectione divellendum. Hanc primo nosci svadendam: & peti a Justino breviter: uberius deinde ab Herodoto, Diodoro Siculo, & si qui Græcorum eam suis miscent. Quædam enim Polybius, Plutarchus, Zonaras, alii suggerent, huc apponenda. Sed Diodorum ego laudo & approbo: utinam plenum; &, ut scripsit, absolutum.

Alter est, *Græca*; in qua Spartanorum, Atheniensium, Thebanorum, & præcipue Macedonum res sunt: quos huc traho, & includo. Præter jam dictos dabunt Thucydides, Plutarchus, Arrianus, & Q. Curtius e Latinis: Per partes colligenda est; nam qui totam

ram & ordine scripserit, totus ad nos non venit.

Tertia, Romana est: in qua ubertim rerum & eventuum, eorumque insignium, &, quæ plures Scriptores illustrarunt. O magnum, o pulchrum Imperium! & addo, diuturnum. Ideoque non mirum, si viris factisque brevibus illa & fugacia Græcorum superavit. Græci præceptis valent (ait quispiam) Romani exemplis. Et hercule, ita est. Non fuit gens, puto non erit, quæ plura vel in militia, vel in pace, laudis & virtutis suppeditabit. Itaque ad hanc, mihi adolescens, ad hanc segetem veni, manipulos frugum collige, & in usum tuum reconde. Sed ut ordine fiat, ea ipsa dividatur trifariam: in *Veterem, Mediam, Novam*. *Prima* mihi est, a regibus & urbe condita, ad Augustum: *Media*, cum immutato statu ad Principes ventum: *Nova*, cum iterum mutato, sedes ipsa principatus Byzantium est translata. In Veteri Scriptores
Græci

Græci Latiniqve sunt, sed præcipui isti: Dionysius Halicarnassæus, T. Livius, Polybius, Plutarchus, Appianus: quibus compendia adjungere liceat, *Velleji, Flori, Eutropii, Orosii, Vellejanum* laudabile fuit; sed potior pars perit: iudicio & ordine tamen scriptum, & quod exemplar pleniori Chronologiæ sit ad imitandum. Faciant huic parti *Fasti Romani* a *Carolo Sigonio* editi & producti ad *Augustum*. At in *Media*, noster *Tacitus, Svetonius, Ammianus, Spartianus* & adjuncti *Cæsarei Scriptores*: e *Græcis* autem, *Dio Cassius, Jo. Zonaras, Herodianus*, legendi: tum & compendium *P. Victoris*, itemqve *Eutropii*. Adde ad seriem temporum, imo & rerum lucem, *Onufrii Panvini Fastos*, ab *Augusto* ad *Justinianum* diligenter & industrie consignatos. Nova superest: & in ea fere *Græci* isti, *Zonaras, Zosimus, Procopius, Agathias, Nicetas Choniates, Nicephorus Gregoras, Michaël Glycas, Georgius Cedrenus*:
 etfi

etsi hic ultimus quidem, anilium sæpe fabellarum scriptor, & veri incuriosus vel ignarus; Judicio legatur tamen, dabit quod juvet.

De *Romana* habes: quarta erat *Barbarica*: quid nisi lacinia & spoliū ab illa veste? Nam hanc appello & intelligo, cum scisso fractoque Imperio, major pars ad Gallos, Germanos, Turcas ivit, & alternatim hucusque mansit. Nec enim Gothos, Hunnos, Vandalos, Scythas, aut illam faciem huc includo; quæ maneat in *Media* aut *Nova Romana*, & iis inserta nempe legetur. Faciunt huc proprie tamen *Jornandes*, *Procopius*, *Agathias*, & si qui tales. Sed meam hanc *Barbaricam* varii scripsere, atque ipsi ferè barbari, & addam barbare: extantque *Germanici*, *Gallici*, *Britannici* Scriptores, in unum corpus nuper decore & utiliter conducti ac vulgati. Sunt & *Anales a P. Pythæo* editi; & cottidie hujusce argumenti prodeunt, judicio eligendi.

Scri-

Scriptit & *Carolus Sigonius de Regno Italiae*, quod huc facit: & *Johann. Leonclavius, Turcica*; uterque mihi bonus & laudatus. Quid omitto? *Laonicus Chalcocondylas* se suggerit, in *Turcicis Græcisque* legendus; item *Gvilielmus Tyrius*, & alii in transmarinis sacrisque bellis.

Hem, inqvies, quanta materia, & quæ sylva? quis ingreditur sine errore & egredietur? Qui ordine insistet, qui industriam & curam adferet, jam dicenda. Ordine, inquam, imprimis opus; & ne confusa & vaga lectio sit, aut desultoria & interrupta. Hoc plerisque evenit; & velut ex eqvo in eqvum se trajiciunt, ab hoc scriptore in alium, ab isto argumento in illud: quo fructu? momentaneæ voluptatis, & ut tempus suum, imo & se, fallant. Apage tales istos, & ad *Amadeum* suum, aut si altius assurgere velint, *Heliodorum* eant. Tu ordine leges: quem ex ipsis a me dictis, etsi potes instituere; tamen

tamen in exemplo dabo. Ecce *Romanam Veterem* legere decrevi: ordinar ab universali aliqua notitia, & Compendium *Flori*, aut *Eutropii* præmittam. Tum a capite, & ab ipso *Livio*: cui *Dionysium* adjungam, & *Polybium*, *Plutarchum*, aut *Appianum*: sed quemque in consimili argumento. Cum peregero, ad *Mediam Novamque* veniam, & constantia eadem peragrabo. Et de *Ordine* facile est, atque animi tantum decreto opus: *Cura* plus habet operæ, & in ea omnis est legentium fructus. Duo in hac specto, sive exigo: *Attentionem* & *Electiorem*. Cum legis non suspensum aut attonitum te habeat tantum novitas aut magnitudo eventuum: insiste, inquire, cui rei hoc facere possit, & eorum usum sui præbere. Mora hic aliqua inter legendum & tarditas, fateor: sed nimirum, dicto veteri; *Nulla res potest esse eadem, festinata simul & examinata: nec esse quidquam omnium, quod habeat laudem*

dem diligentia, simul & gratiam celeritatis. Tarda igitur, & quære. Cum repperisti, tum sit *Electio*: id est, ut stilum capias, & excerpas, & velut annonam in horrea quædam reponas. Ea distincta etiam sint, & jam ante libri parati, meo iudicio, quatuor; in quos, quidquid eligis, conferas, & tuto deponas. Nam memoriæ suæ qui credit tantum: quid agit? non dicam nihil, sed in breve, proficit; nec ulla ea tam vasta, capax, tenax est, quæ varia ista cum fide asservet & reddat. Trade libris: in quo labor aliquis, & iterum in legendo remora: sed, mihi crede, utilis, si quidquam in omni ratione studiorum. Libri isti *quattuor* totidem *titulos* habeant rerum, quos præcipue in Historiis notes: *Memorabilem, Ritualem, Civilem, Moralem.*

Quid *Memorabilia*? Res designo magnas, & cum admiratione aut motu legendas, sive audiendas: ut est *notabilis potentia* alicujus Regis aut populi,

Ope-

Opera, vel *Opes*, *prodigia*, & novi aut insoliti *eventus*. Uno verbo, quidquid non obvium, & magnitudine vel raritate se commendat.

Ritualia autem, quæ pertinent ad instituta ritusque veteres, sive quos in publico, sive in privato usurpabant. Alios enim istos *Orientalis*, *Græci*, *Romanique* habuerunt; & ab ea notitia, seria omnis intelligentia dependet veterum scriptorum.

At *Civilia* appello, quæ ad vitam & regimen commune faciunt, & hanc hominum jure & legibus devinctam Societatem.

Moralia denique, ea quæ privatim ad nos & vitam formandam, virtutibus amicam, vitiis alienam.

Ecce quattuor hi sunt *tituli*: quid superest? Referre in eos, quidquid ad singulos illos facit, sive *Sententiarum*, sive *exemplorum*: idque cum hac *attentionis* cura, & *judicii* item norma. Dic clarius, inquit. Nempe quisque

que liber alios & minores suos *titulos* habeat: quia natura & memoria ordine & partitione ista gaudent. Ut, ille *Memorabilium*, in ea quæ attigi: nec minus sane argumentum hoc patet latissime *Ritualium*; ac dividamus in *Sacra & Profana*. *Sacra* omnia publica: continentque *Deos*, & eorum *Nomina*, item *Cognomina*: tum *Insignia*, *Munia*, *Cultum*, & *Templa*. Amplius, *Sacerdotes*, aliosque *Ministros*: tum *Sacrificia* ipsa, *Hostias*, *Ceremonias* & *Ritus*: denique, *Verba Solennia* & formulas precationum, & quicquid illos, aut ista spectat. Nimis partiri, tenue est, & hic inutile; spernes. Jam *profana* sequuntur: atque ea duplicia, *Publica*, & *privata*. Illa, quæ communiter omnes aut plures tangunt, & publicis legibus aut Institutis continentur: ut *Magistratus*, & singulorum *Munia*, aut *Ornamenta*: ut *Senatus*, *Militia*, *Provincia*; *præfectura*, *officia*, & quicquid istis adhæret: tum

Leges,

*Leges, Judicia, & eorum ratio, Supplicia, Tormenta, Pœnæ: lætiora denique, Ludi & Spectacula; Triumphi & Festi dies. Ad Privata venio, & iis subjungo Nuptias, Funera, Balnea, Convivia, Vestes, Nummos, & quæ longum sit complecti. Minuta enim etiam intercurrunt: sed in sermone ostendendo potius, quam Scripto adumbranda. Imo adeo minuta, ut nec titulos suos grandiores quædam habeant; sed verbis signentur, & ordine isto literarum. Ac si me audis, in plerisque eo utaris: quia non ad famam aut pompam ista disponuntur, sed tui usum. Sequntur & excipiunt *Civilia*: utilissima pars iis, quos genus aut destinatio ad Rempublicam vocant. Is liber tres partes habeat, antiqua & verissima divisione: *Status Regum, Optimatum, Populi*. In quaque parte notes & eo referas, quæ *Firmandæ* sint, aut *Vertendæ*: & hæc ipsa subtilius divides, ut a me in *Politicis* factum. Utar hoc*

hoc exemplo cum fiducia: & conveniant vel qui nova adferunt, aut vetera referunt, non dabunt in Ordine & Methodo, quod fortasse anteponas. Sed unum etiam addi potest & debet: vel ut *Sententia* plures uni rei congerantur: vel ut *Exempla*. Hanc postremam partem non neglexi eqvidem, & habeo sepositam imo paratam in scriptis, & avidam exire. Sed tu, aut alius, non ideo remitte: & quisque sibi, vel firmiter, vel jucundius certe, tale aliquid struit. Postrema sunt *Moralia*: quorum duæ partes, *Virtutum* & *Vitiorum*. Velim & hæc disponi ordine literarum: sed ita, ut *Virtute* præeunte, cuique bina sua *Vitia* sint subjuncta. Traho eodem etiam non *Vitia* proprie, sed *Affectus*: & *Cupidinum* stirpes, *Spem*, *Metum*, *Gaudium*, *Dolorem* adnecto: tum etiam de *Beata Vita*, & quicquid in *Ethicis* sedem suam habet. Sed satis hæc communia in *Scripto* præivi: in *Sermone* alia: illud

Iud in fine te sedulo moneo, ut ne mole hac, quæ videtur, absterreare. Quid enim? tam varia, tam multa? inqvies. Nihil est: imo incredibile, quam cito hæc suspiciantur, & fiant, si tenor & constantia sit, & quisque dies opus suum probet, triennii res, non diu te differo: mihi si olim talis monitor, vel citius absolvissem. Cogita te in ipso flore ævi, & corpus labori, animum intentioni ferendæ esse; quid cessamus,

Dum res, & ætas, & Sororum

Fila trium patiuntur atra?

Non fac, mi Adolescens: cui ego factum consultumque tua causa volo, tum & Clarissimi V. Legati Regii: qui etsi connubio tantum tibi parens, tamen vel naturalem affectu & cura præstat. Tu agnosce, illum cole, me & bona ama. *Lovanii, III. Non. Decembr. M. DC.*

S. 4.

Historia naturalis usum Physici & Medici

Medici maxime deprehendunt, cum de rerum naturalium caussis & effectis agunt. *Litteraria* vero utilitas indagandis sectarum philosophicarum, artium & scientiarum quarumvis originibus & progressu elucet: ita, ut absque illa nemo de sectis philosophorum seu antiquorum seu recentium diversis recte judicare queat. Multum etiam confert ad eruditionem solidam comparandam, dum scriptores melioris notæ in quavis arte & scientia indicat. confer *Petri Lambecii Prodrom. Hist. Litterariae* & alios. Partem hujus sane eximiam *Morhofius* in toties laudato Polyhistoro exhibet. DEUS virum sospitet, ut quarum spem partium orbi erudito fecit, feliciter mox absolvat.

H

SE-